

Griseliv og grisekød

Dorte Andersen
Ulla Didriksen

GRISELIV OG GRISEKØD

er en bog der fortæller om, hvordan man opdrætter grise i Danmark og om grisens naturlige adfærd og oprindelse.

Den viser gennem tekst og foto de forskellige måder at holde grise på og gennemgår desuden slagtegrisens vej til slagteriet.

Bogen lægger op til snakke og diskussioner om at holde grise og om, hvordan det er at besøge en gård.

Bogen kan især benyttes før et besøg på et landbrug med grise og indgå i tværfagligt projektarbejde om landbrug i Danmark.

Bogen er rigt illustreret med tegninger og fotos. Den retter sig mod mellemtrinselever i fagene natur og teknologi, dansk og madkundskab, men kan også anvendes i biologi på 7. klassetrin.

Gårdbesøg

- Hvor kommer maden fra?

Oplev dyrene og mød en af de 300 landmænd, der landet over tager imod besøg fra skoleklasser. Gårdbesøg er gratis for skoler. Book besøg og find læremidler om dyr og planter, mad og klima, teknologi og meget mere på skole.lf.dk

Griseliv og grisekød

Dorte Andersen og Ulla Didriksen

- 4 Et griseland
- 6 Gør jer klar
- 8 På besøg hos grisene
- 10 Grise holdes på flere måder
- 12 Soens arbejdsliv
- 14 Slagtegrisens liv
- 16 På slagteriet
- 18 Grisen skæres ud
- 20 Intet går til spilde
- 22 Grisen i køkkenet
- 24 Ud i verden
- 26 Fra mund til ende
- 28 Grisen inden i
- 30 Grise vil være sammen
- 32 Et godt griseliv
- 34 Grisens sanser
- 36 Grisene parrer sig
- 38 Soen farer
- 40 En gris er ikke bare en gris
- 42 Sunde grise
- 44 Grise producerer gylle
- 47 Griseordbog

Et griseland

Her kan du læse om 2 landbrugsfamilier, der arbejder med grise og dyrker deres jord. På den ene gård køber de smågrisene, der bliver til slagtegrise. På den anden har de søer med smågrise.

Velkommen til Mariesminde Landbrug

På Mariesminde ved Skive bor Sanne og Kristian sammen med deres søn Hans-Kristian. De er 9. generation på gården. Kristian har derfor overtaget en gård, som hans familie altid har ejet. Sanne og Kristian overtog gården i 2016.

Sanne og Kristian har økologiske slagtegrise. De har ca. 1.000 grise i stalden ad gangen. Som en del af stalden er der et udeareal, som slagtegrisene kan gå ud i, når de vil. Grisene køber de fra en anden landmand, når de vejer omkring 30 kg. Grisene køres til Mariesmin-

de Landbrug og æder økologisk foder til de vejer 110-115 kg. Når de har nået slagtevægten ankommer en lastbil, der er indrettet til at transportere grise. De køres til slagteriet i Thisted, hvor de slægtes. Det økologiske kød sælges her efter i butikker i Danmark.

Sanne og Kristian producerer omkring 4.000 økologiske slagtegrise om året. Derudover dyrker de 850 hektar jord, hvilket svarer til ca. 1.700 fodboldbaner. På gården arbejder udover Sanne og Kristian også 10 ansatte til at hjælpe med at passe dyr og marker.

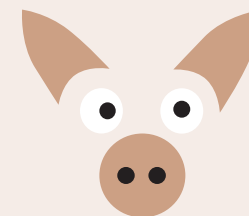
Velkommen til Bjerget

Christina og Kim bor på gården Bjerget ved Viborg sammen med deres datter Lykke og deres fem drenge Martin, Ole, Søren, Rasmus og Peter. Både Christina og Kim er landbrugsuddannede, og de arbejder dagligt med at passe deres søer, smågrise og slagtegrise. De har arbejdet med grise siden 1996, og de elsker deres arbejde, for som de siger: "Det bedste ved at være landmand er det frie liv med naturen og dyrene, og en hverdag, hvor der aldrig er to dage, der er ens. Der er nye udfordringer næsten hver eneste dag."

De har 1.150 søer på gården. Søerne farer flere gange om året, og i alt bliver det til 31.500 smågrise om året. Christina og Kim beholder alle smågrisene til de vejer 30 kg. Herefter sælger de 4.000 smågrise til et andet landbrug, der har dem til de bliver slagtet. 27.500 smågrise bliver boende på Bjerget og vokser op til slagtesvin. Når grisene har nået en vægt på omkring 117 kg sælger Christina og Kim dem til slagteriet.

Udover grisene har familien også marsvin, katte, to hunde og to heste.

Christina og Kim dyrker også korn og raps på deres landbrug. De ejer selv 530 hektar jord og forpagter 140 hektar jord. Tilsammen svarer det til at dyrke 1340 fodboldbaner. Kornet bruges til grisefoder, og rapsen bliver solgt og presset til rapsolie.

- Der findes 90 besøgslandbrug med grise i Danmark, som I kan besøge. Der er landbrug med søer og smågrise eller slagtegrise.
- Gå ind og kig på Landbrug & Fødevarers hjemmeside: skole.lf.dk/besoeg-en-landmand og find det sted, der ligger nærmest din skole.
- En hektar er 100 meter x 100 meter. En fodboldbane er ca. $\frac{1}{2}$ hektar. Christina og Kims søer føder grise, og det hedder på grisesprog, at soen farer.
- En landmand kan forpagte jord, hvilket betyder at landmanden køber sig til at bruge en anden landmands jord.

Gør jer klar

Inden I skal på besøg på et griselandbrug, er det en god idé at være godt forberedt. Eleverne her på siden har en lang række spørgsmål, som I måske kan bruge til jeres snak, før I skal afsted. Måske kan I svare på dem alle. I kan også finde en del af svarene på side 46.

Hvad skal vi have på af tøj?

Servi en gris blive slagtet?

Hvor mange grise får en so?

Må vi holde en lille gris?

Hvad er gylle for noget?

Er der
meget larm i
en grisestald?

Må
vi fodre
grisene?

Kommer vi
til at lugte
af gris?

Må vi
tage billeder,
når vi er
i stalden?

Skal vi
spise frokost
i stalden?

På besøg hos grisene

Når I møder landmanden, får I at vide, hvad der skal ske, før I må gå ind til grisene. I skal både vaske hænder og have en særlig dragt på.

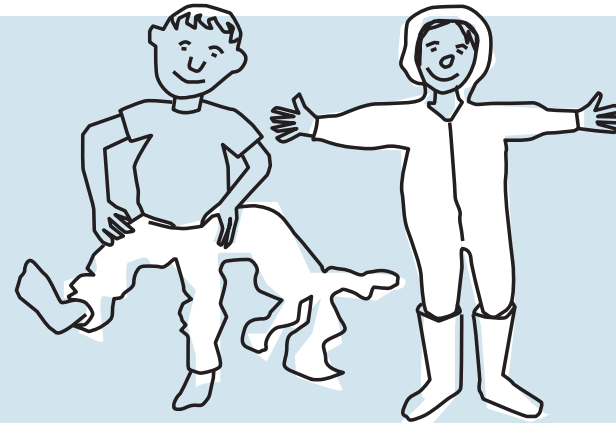
1

Landmanden tager imod jer, når I ankommer til gården

2

I klæder om til støvler og dragter

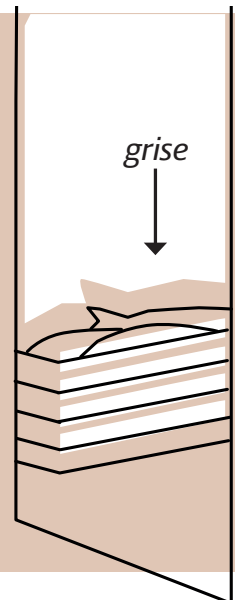
3

Så skal der vaskes og sprittes hænder,

inden I skal ind til grisene

grise

4

Nu møder I endelig grisene
... hører dem og lugter dem!

5

Så er det ud af dragterne

7

Frem med
madpakkerne

8

Hjemad

6

Vaske og
spritte
hænder
igen

Grise holdes på flere måder

Uanset om de er inde eller ude, skal områderne indrettes til de grise, der lever der.

Søer i stald

Søer i Danmark går i løsdrift, når de skal parres og er drægtige. Løsdrift betyder, at de går sammen i flok i stalden. Gulvet kan være dækket af et tykt lag halm, som kaldes dybstrøelse, men søerne kan også gå på en blanding af et

fast gulv og spalter. I nogle stalde kan soen vælge at gå ind i en boks, hvis den vil have ro, men den kan også vælge at være sammen med flokken, hvis den hellere vil det.

Søer i løbeafdelingen. Søerne kan vælge om de vil være i en boks eller i området med dybstrøelse.

Nyfødte pattegrise har brug for ekstra varme. Derfor har de en hule med en varmelampe.

Farestald

Når de drægtige søer skal fare (føde), flytter landmanden dem ofte til en faresti, hvor de står alene. I de fleste stalde er der en boks rundt om soen. Boksen skal sikre, at soen ikke lægger

sig på pattegrisene. Pattegrisene har brug for ekstra varme efter, at de er blevet født. Derfor er der en hule med en varmelampe, hvor de små grise kan gå ind.

Smågrise i en sti med hule, fastgulv og spaltegulv. På det faste gulv får grisene halm.

Smågrise i stald

Smågrise går i stalde, hvor en del af stalden er overdækket og har varme i gulvet. Her hviler smågrisene. De foretrækker at ligge på et tørt og rent gulv. En anden del af gulvet består af spalter, som er grisenes toilet. Grisenes urin og afføring falder ned gennem spalterne, så grisene ikke skal gå i deres eget møg.

Slagtegrise i stald

Slagtegrise går også på en blanding af fast gulv og spaltegulv. Hvis slagtegrisene får det varmt, lægger de sig på spaltegulvet. Spaltegulvet er det køligste sted.

Stier med brusebad

- Grise kan ikke svede. De har brug for et mudderbad eller vand for at køle af. Et sprinkleranlæg i stalden overbruser grisene, når de har det for varmt fx om sommeren.
- De fleste grise lever i en stald. Kun få grise lever et liv på en mark hele året.

Grise på friland

Økologiske grise og frilandsgrise skal have adgang til at komme udenfor. Nogle er ude hele året andre en del af året. Grisene kan gå i læ og tørvej, når det regner og er koldt, og de har mudderbatter, så de kan køle sig af, når det er varmt. Når soen skal fare, bygger den en rede i en farehytte, hvor den føder sine pattegrise. Økologiske pattegrise dier hos soen i mindst 7 uger og frilandspattegrisene i ca. 5 uger. Derefter flytter landmanden pattegrisene til stalde med løbegårde, så de fortsat kan være udenfor.

Når soen opdrættes som økologisk eller frilandsgris, fødes pattegrisene i en hytte på marken. Når pattegrisene er cirka en uge gamle, kommer de ud på marken sammen med soen.

Soens arbejdsliv

Soens opgave er at producere grise. Når soen har faret 7-10 gange, bliver den slagtet. Så er den mellem 3 og 6 år gammel.

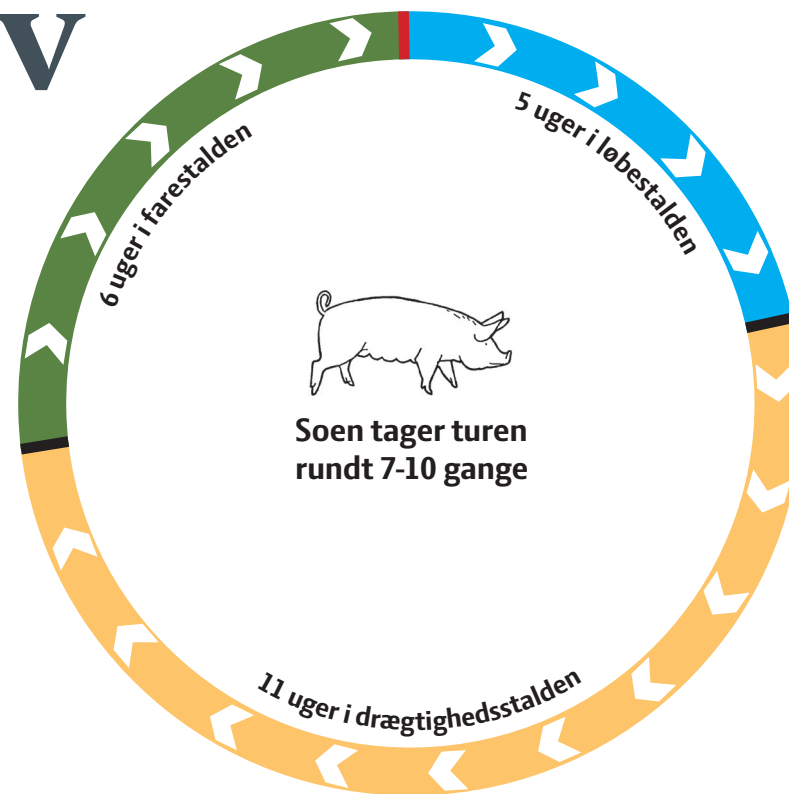
5 uger i løbestalden

Soens arbejdsliv begynder i løbestalden, når den er 8 måneder gammel. Her bliver den løbet (parret) for første gang med en orne eller insemineret med ornesæd. Soen bor i løbestalden i 5 uger, eller indtil landmanden er sikker på, at den er drægtig, og så flyttes den til drægtighedsstalden.

11 uger i drægtighedsstalden

I drægtighedsstalden opholder soen sig i 11 uger. Den går i løsdrift sammen med andre drægtige søer.

Landmanden inseminerer soen med ornesæd.

Ornen på besøg i løbestalden.

6 uger i farestald

Når der er 1 uge til, at soen skal fare, flytter landmanden den til en boks i farestalden. Den skal lære de nye omgivelser at kende, inden pattegrisene kommer. Soen bliver i farestalden, indtil pattegrisene er 4-5 uger gamle. Så bliver de vænnet fra at die, og soen flytter tilbage til løbestalden. Efter 5 dage kommer den i brunst igen og kan løbes. Sådan fortsætter soens arbejdsliv.

En so får flere og flere pattegrise

En so har 14 pletter men får omkring 17 pattegrise ad gangen. Det betyder, at der er flere pattegrise end pletter. Landmanden flytter derfor de pattegrise, der er i overskud hen til en so, der ikke har fået så mange grise, og hvor der er pletter nok.

*Boksen beskytter pattegrisene, så soen ikke kan lægge sig på dem.
Soen vejer 300 kg
- en pattegris 1,2 kg.*

- Omkring 15% af alle levende-fødte pattegrise i Danmark dør. De dør fordi de bliver klemt ihjel af soen eller bliver syge af fx diarre.
- Når soen ikke længere får det antal pattegrise, som landmanden forventer, bliver den slagtet og ender som pølser og pålæg.
- Soen er et produktionsdyr, fordi den producerer grise, der ender som slagtegrise. Hvilke andre produktionsdyr kender du?

Slagtegrisens liv

Det tager et halvt år at fodre en gris op fra den er nyfødt, og til den er klar til at blive slagtet. Så vejer den ca. 117 kg.

De første 4-5 uger

I de første 4-5 uger lever pattegrisene sammen med soen i farestalden. Pattegrisene kan stå, gå, se og høre og finde soens patter lige fra fødslen. Når pattegrisene er 2-4 dage gamle, halekuperer landmanden grisene. Det betyder, at han kuperer et stykke af deres hale for at undgå, at de senere bider i hinandens haler. Grisene bider i hinandens haler af mange årsager: Fx hvis de er frustrerede eller stressede af at gå for mange grise sammen, mangler noget at pille og rode i eller det trækker i stalden. Landmanden må foretage halekupering på grisen, når den er 2 - 4 dage, hvis der er halebid i besætningen.

De fleste hanpattegrise bliver kastrede i løbet af den første uge. Det betyder, at landmanden fjerner testiklerne. Der er risiko for, at kødet senere lugter og smager af orne, hvis testiklerne ikke bliver fjernet, og så har ingen lyst til at spise det. Branchen stiller krav om, at pattegrisene lokalbedøves inden de kastreres. Derudover er det et lovkrav, at grisene smertelindres efter kastration.

En nyfødt gris vejer omkring 1,2 kg, og tager ca. 5,2 kg på i farestalden. Den vejer derfor ca. 6,5 kg, når den bliver flyttet til en stald for smågrise.

Landmanden halekuperer en pattegris. Grisen kan godt mærke det, men den er hurtigt på benene igen. Så lidt som muligt af halen må fjernes og højst halvdelen. Det er kun tilladt, hvis landmanden kan bevise, at grisene ellers vil bide i hinandens haler.

Vejen til at blive slagtegris

Vægtangivelser er gennemsnitstal

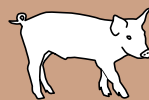
Pattegris

4-5 uger i farestald.
Tager ca. 5,2 kg på
- fra 1,2 til 6,5 kg.

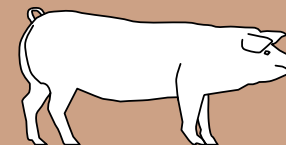
Smågris

7 uger i smågrise-stald.
Tager 24,5 kg på
- fra 6,5 til 31 kg.

Slagtegris

13 uger i slagtegrise-stald.
Tager 86 kg på
- fra 31 til 117 kg.

0

5

12

25

Pattegrisene kan søge ind under en varmelampe i farestalden.

5-12 uger gamle smågrise

Når landmanden flytter pattegrisene til smågrisestalden, sætter nogle landmænd et helt grisekuld i samme sti. Så kender grisene hinanden på forhånd. Andre landmænd blander forskellige kuld, så 30-50 smågrise går i den samme sti.

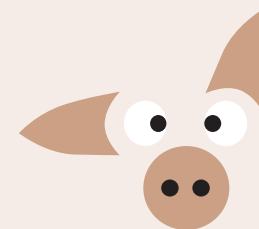
Smågrisene skal helst vokse så hurtigt som muligt. Når de er 12 uger gamle og vejer omkring 31 kg, flyttes de til en slagtegrisestald.

Nogle af smågrisene på 12 uger bliver solgt til udlandet. De bliver transporteret på lastbiler til gårde i fx Tyskland eller Polen for at blive fodret op der.

12-25 uger gamle slagtegrise

Inden grisene flytter ind i slagtegrisestalden, vasker og desinficerer landmanden stalden. Sådan undgås smitte fra en syg gris, der måske tidligere har boet i stalden. I de næste mange uger bliver grisene fodret op. En slagtegris tager ca. 1 kg på om dagen i de sidste uger af dens levetid.

25 uger gamle er slagtegrisene klar til at blive slagtet.

Halekupering af pattegrise

- Det er ikke tilladt i Danmark og resten af EU rutinemæssigt at halekupere pattegrise. Men hvis grisene bider i hinandens haler, må halekupering finde sted. Det kræver dog, at landmanden har en plan for, hvordan det fremover kan undgås at kupere grisenes haler, ved fx at indrette staldene anderledes.
- Grise der opdrættes økologisk eller er fritgående bliver ikke halekuperet.

På slagteriet

Mindre end et døgn efter at slagtegrisen er ankommet til slagteriet, er den fordelt i butikkerne kølediske eller sendt til udlandet.

1 Grisen modtages

Grisene kontrolleres ved ankomst af en dyrlæge for at sikre, at de er klar til at blive slagtet.

3 Dør af blodtab

Den bedøvede gris bliver hængt op i bagbenene, og en slagter stikker en kniv ind i grisens halspulsåre tæt på hjertet. Hjertet pumper blodet ud, og slagtegrisen dør af blodtabet. Blodet bliver opsamlet i en beholder til senere brug.

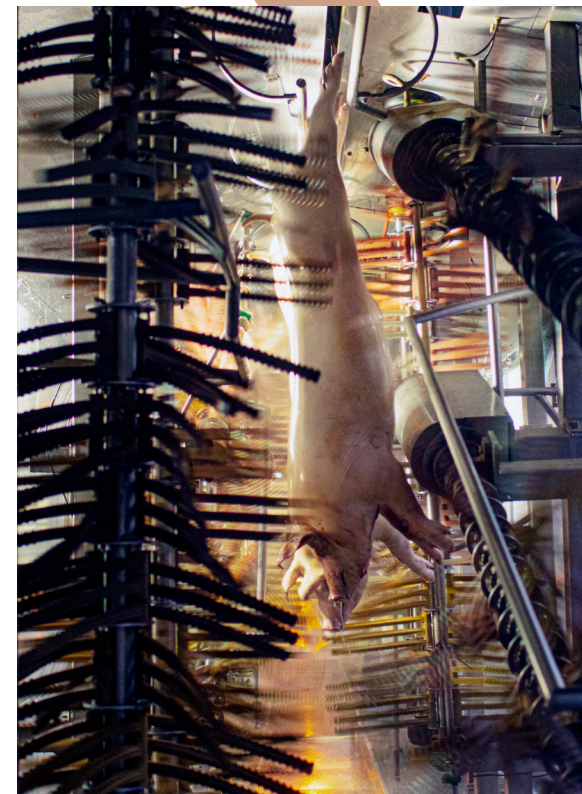
2 Bedøvet med CO₂

I små grupper sluses grisene ind i en kasse. Her bliver de bedøvet ved at indånde kuldi-oxid, CO₂.

4 Huden renses

De døde slagtegrise kører på samlebånd ind i en dampmaskine. Dampen løsner grisenes hår og bløder det yderste hudlag op. Bagefter fjerner en skrabe/børste-maskine hårene og renser huden.

6 Dyrlægetjek

Dyrlæger undersøger både grisens krop og indvolde for sygdomme. Er slagtegrisen rask, kører den videre i systemet, og kroppen bliver målt, vejret og stemplet.

7 I fryser og kølerum

Kroppen fortsætter på samlebåndet ind i en frysetunnel, hvor der er -25 grader C. Her hænger den i ca. 80 minutter. Derefter opbevares kroppen i kølerum i 16 timer i 5 grader C.

5 Delt i 2 halvdele

Derefter bliver grisen delt i 2 halvdele og tarme og andre indvolde tages ud.

8 Grisen parteres

Til sidst parterer slagtere på slagteriet grisen. De skærer kødet ud i mindre stykker, som pakkes og sendes enten til udlandet eller til danske butikker. Mindre end et døgn efter grisen er kommet til slagteriet, er den fordelt i butikkernes kølediske eller sendt til udlandet.

Grisen skæres ud

Mens grisekroppen stadig er nedkølet, skærer slagterne på slagteriet den ud i helt særlige stykker. Det kaldes udskæringer.

Mange udskæringer

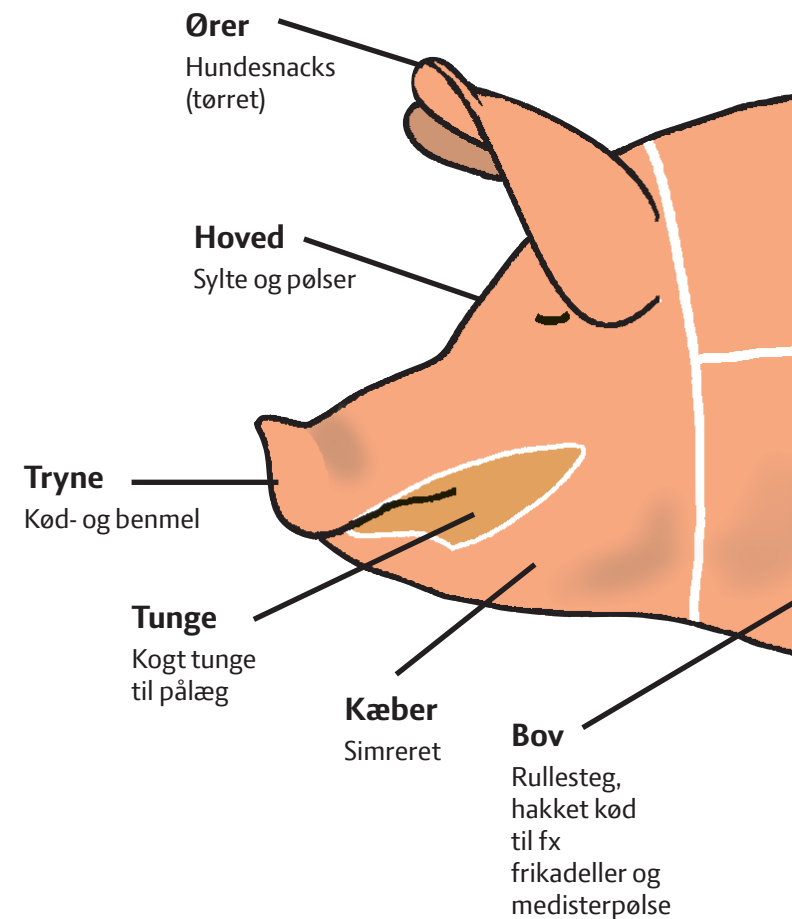
Grisekroppen skal skæres ud på den rigtige måde. Så kan kødet tilberedes ordentligt og komme til at smage godt. Der findes flere hundrede forskellige udskæringer af grisen.

Sådan foregår udskæringen

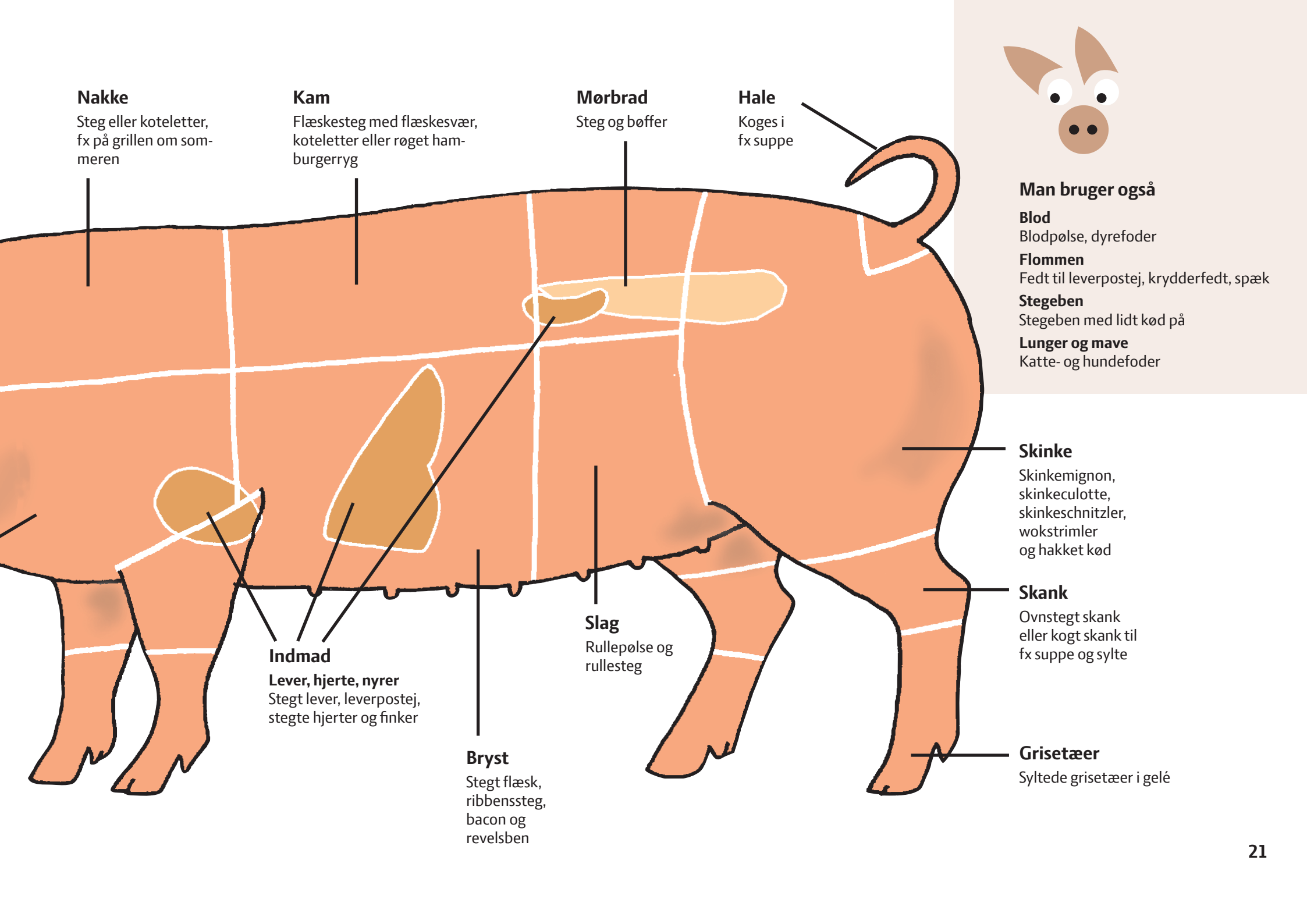
Slagterne skærer først hovedet og tæerne af grisekroppen. Så skæres hver halvdel af grisekroppen ud i 3 stykker: Forende, midterstykket og skinke. Midterstykket deles yderligere i bryst og kam. Stykkerne skæres derefter ud i endnu mindre stykker eller sendes til udlandet, som de er.

Hvilke udskæringer spiser du?

- Gå ind på: voresmad.dk/udskaeringer/gris
- Se hvor mange forskellige udskæringer grisen kan blive til.
- Hvis du spiser grisekød så find ud af, hvor det kød du bedst kan lide, sidder på grisen.

Slagterne på slagteriet skærer grisekroppen ud i særlige udskæringer.

Nakke

Steg eller koteletter, fx på grillen om sommeren

Kam

Flækesteg med flæskesvær, koteletter eller røget hamburgerryg

Mørbrad

Steg og bøffer

Hale

Koges i fx suppe

Man bruger også

Blod

Blodpølse, dyrefoder

Flommen

Fedt til leverpostej, krydderfedt, spæk

Stegeben

Stegeben med lidt kød på

Lunger og mave

Katte- og hundefoder

Skinke

Skinkemignon, skinkeculotte, skinkeschnitzler, wokstrimler og hakket kød

Skank

Ovnstegt skank eller kogt skank til fx suppe og sylte

Grisætær

Syltede grisætær i gelé

Indmad

Lever, hjerte, nyrer

Stegt lever, leverpostej, stegte hjerner og finker

Bryst

Stegt flæsk, ribbenssteg, bacon og revelsben

Slag

Rullepølse og rullesteg

Intet går til spilde

Huden, hårene, tarmene og fedtet. Alt på grisen kan bruges.

Den alsidige grisehud

Grisens hud kan bruges som skind til punge, tasker, sko, skindfrakker og læderveste, men det kræver, at huden bliver garvet. Garvning er en særlig metode, der gør huden blød og ren, så den ikke rådner eller lugter. Huden kan også blive til sprøde flæskesvær på en flæskesteg, når den bliver stegt, eller den kan koges til gelatine, som bruges som bindemiddel i fx vingummi, husblas, kosmetik og tabletter.

Grisens hår kan bruges til at lave børster af.

De stive grisehår

Grisens lange hår kan skæres af og bruges til børster og pensler. Selvom mange børster er lavet af plastik, kan man flere steder købe børster og pensler lavet af grisehår.

De lange tarme

Tarmene bliver til pølseskind på grillpølser og medisterpølse. Tarmene skal først renses og skylles grundigt, inden de kan bruges. Se på varedeklarationen næste gang, du køber pølser. Hvis pølseskindet er fra et dyr, står der naturtarm. Fra noget af tarmen udvinder man stoffet heparin. Heparin bruges som medicin til patienter, der skal opereres, så de ikke får blodpropper under operationen.

Organer der ligner vores

Grisens organer ligner vores organer, både i måden de fungerer på og på størrelsen. Forskere arbejder på, at vi kan bruge grisen som organdonor til fx et nyt hjerte, ny nyre og lever. Lykkes det, kan det redde mange menneskeliv. Nogle mennesker går allerede rundt med hjerteklapper fra en gris. Tidligere blev insulin til mennesker med sukkersyge fremstillet af insulin fra grisens bugspytkirtel, men i dag bliver insulin lavet kunstigt.

I vingummi er der ofte gelatine, som består af hud og knogler fra grisen. Gelatine er et bindemiddel.

Fedt under huden

Grisens fedt bruges til krydderfedt og dyrefoder. Fedtet sidder lige under huden og er helt hvidt.

Det røde blod

I Danmark bruges noget griseblod til at lave blodpølse, som serveres til julefrokoster. Griseblodet indeholder både protein og jern. Især proteinet er sundt, og derfor arbejder forskere på at finde ud af, hvordan de kan udnytte proteinet fra griseblodet i fødevarer til mennesker.

Rester med energi

Rester fra grise der er slagtet på slagterierne og døde dyr fra landbruget kan omdannes til biodiesel. Biodiesel er et klimavenligt brændstof som biler, lastbiler og busser kan køre på.

- Foruden grisekødet og andre spiselige produkter fra grisen bruges dele af grisen også i fx yoghurt, trykfarve, vaske-midler, bremser på tog og bilmaling. Ud af en enkelt gris kan der komme 185 forskellige produkter.

Bus der kører på biodiesel.

Grisen i køkkenet

Flæskesteg, frikadeller, leverpostej, mørbradbøffer, skinke.
I Danmark har vi en lang tradition for at spise grisekød.

Gamle retter med grisekød

Retter med grisekød går langt tilbage i tiden. I 1200-tallet på Valdemar Sejrs tid spiste danskerne sylte og syltede grisetæer. I 1500-tallet begyndte vi at spise medisterpølse, flæsketernin-

ger og æbleflæsk. Omkring 1700-tallet kom kåldolmerne og svinerygsuppen på middagsbordet. Først for 100 år siden satte vi tænderne i en leverpostejsmad og i hamburgerryg.

Flæskesteg med bagte æbler og grønkålssalat.

Medisterpølse med bagte rodfrugter.

Lav mad med grisekød

Når du skal lave mad med grisekød, skal det tilberedes, så det bliver saftigt og mørt. Så kommer det til at smage godt.

Det betyder, at ovns temperatur og den tid kødet steges, skal passe til den udskæring, du har valgt.

Magert kød som filet, koteletter, skinke, skinkestrimler og inderlår skal have kort stegetid ved middelvarme. Ellers bliver det tørt.

Kød med mere fedt og bindevæv skal stege i længere tid og tåler højere temperatur. Det er fx stegeflæsk og ribbenssteg.

Lav mad med grisekød

Prøv at lave de gamle retter med grisekød fx grisetæer, medisterpølse eller kåldolmer. Du kan også vælge at prøve andre opskrifter med grisekød.

Find opskrifterne på voresmad.dk

Mørbradbøffer med bulgursalat og frugt.

Frikadeller med kartoffelsalat og agurkesalat.

Spis flere grøntsager og frugter

Spis mad med fuldkorn

Spis mindre kød – vælg bælgfrugter og fisk

Sluk tørsten i vand

Vælg planteolier og magre mejeriprodukter

Spis mindre af det søde, salte og fede

Spis planterigt, varieret og ikke for meget

De officielle Kostråd
– godt for sundhed og klima

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri
Fødevarestyrelsen
atomkost.dk

Sådan kan du spise sundt

Se på kostrådene. De fortæller, hvordan du kan spise sundt og varieret.

Hvad spiser du fra kostrådene?

Sæt kryds ved de fødevarer du spiser. Hvor tit spiser du de fødevarer, du har sat kryds ved?

- I Danmark spiser vi i gennemsnit 29 kg grisekød om året. Mænd spiser mere kød end kvinder.
- Hvor ofte spiser du grisekød?
- Nogle danskere spiser ikke grisekød. Det kan være af religiøse årsager, eller fordi de er vegetarer eller veganere.
- Lav en undersøgelse i klassen. Hvor mange af dine klassekammerater spiser grisekød, og hvor mange gør ikke? Diskuter det i klassen.

Spis lyst kød i stedet for rødt kød

Det belaster klimaet mindre at producere grisekød og kyllingekød end oksekød og lammekød.

Det gør det fordi:

- Grise og kyllinger spiser mindre foder i forhold til deres kropsvægt end køer og lam.
- Køer og lam er drøvtyggere. De prutter og bøvs store mængder af gasarten metan ud i luften. Metan medvirker ligesom CO₂ til, at temperaturen på jorden stiger.

Ud i verden

Danske landmænd producerer så mange grise, at der er 5 grise til hver indbygger i Danmark. Derfor kan vi sælge mange tons grisekød og mange millioner levende grise til andre lande hvert år.

Danmarks produktion af grise

Hvert år producerer de danske landmænd tilsammen 33.000.000 grise. Af dem slagtes 19.000.000 grise på danske slagterier, og 90 % af kødet bliver solgt til udlandet. Det vil sige, at kun 10 % af den årlige produktion af grisekød havner i de danske supermarkeder og butikker.

Resten af årets griseproduktion - de 14.000.000 grise - bliver solgt levende til udlandet. Det er både smågrise, slagtegrise og søer.

Grisekød af god kvalitet

Det danske grisekød er populært, og der er mange lande, der gerne vil købe det. Det er magert, fri for sygdomme og medicinrester og har en fin kvalitet. Mens grisene vokser op, kontrollerer landmænd og dyrlæger, at grisene er sunde, og at grisekødet er i orden. Alt grisekød er mærket, så man kan finde tilbage til det landbrug, hvor grisen er vokset op. Disse forhold gør det danske grisekød populært i udlandet. Danmark eksporterer grisekød og levende grise til 130 lande.

Sunde danske grise

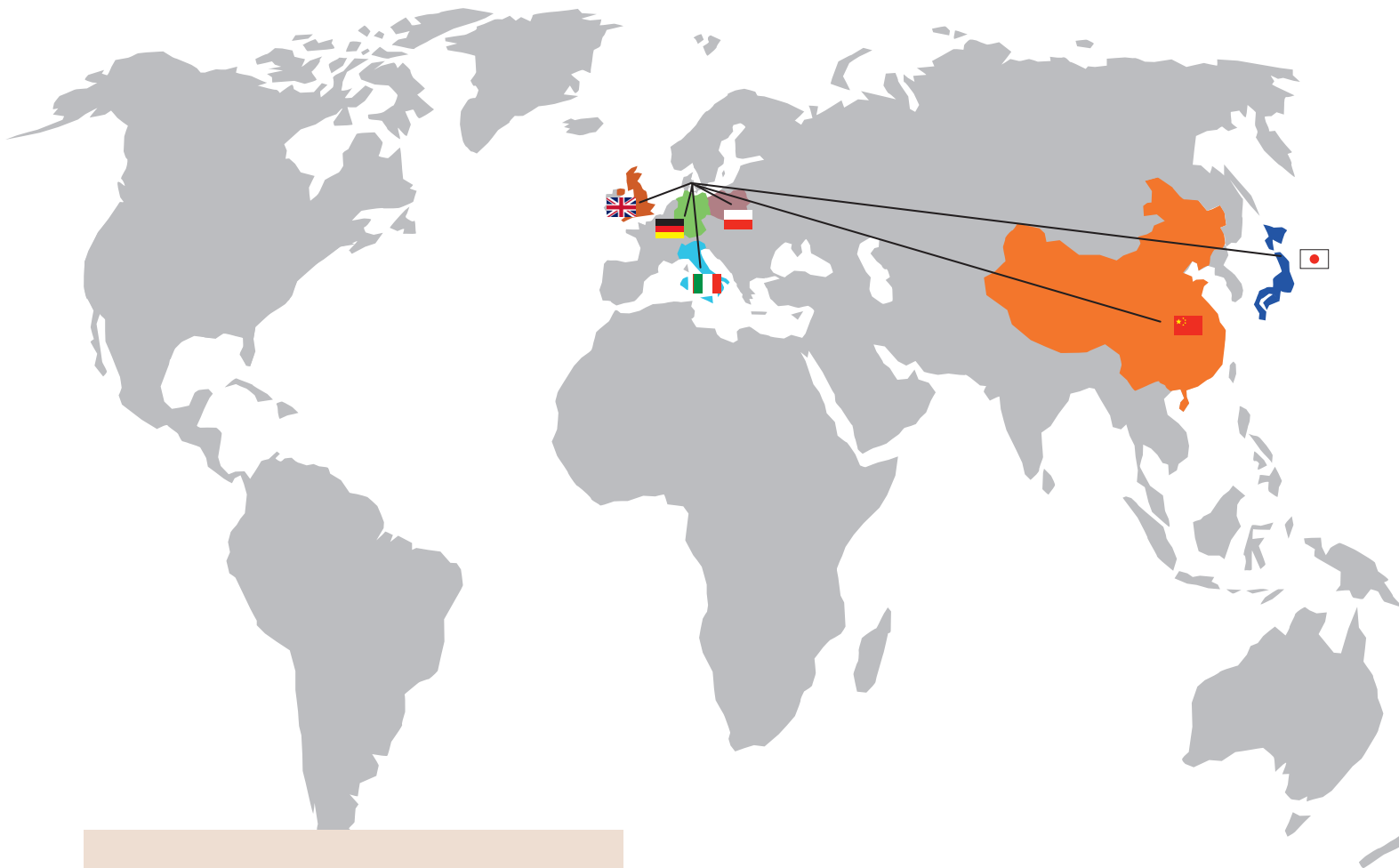
Danske grise er sunde og stærke, og de danske landmænd er blandt dem i verden, der bruger mindst antibiotika til at behandle syge grise med. Det er godt, fordi både dyr og mennesker kan blive immune overfor antibiotika. Er en slagtegris blevet syg og skal behandles med antibio-

tika, mærker landmanden grisen og venter med at sende den til slagting. På slagteriet tjekker dyrlæger

grisekødet for at være sikre på, at det danske grisekød er helt fri for rester af antibiotika.

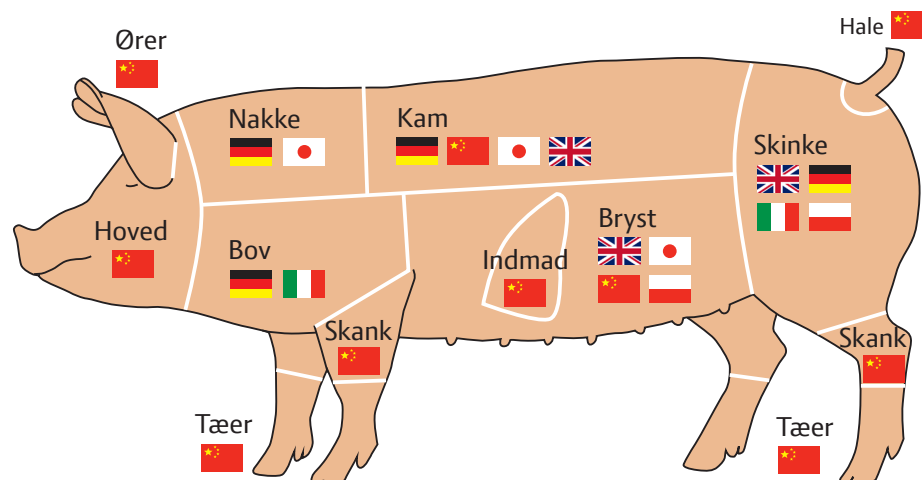

- De danske slagterier sælger so-yvere til Thailand. I Thailand er so-yvere fyldt med mælk en stor delikatesse. Thailænderne koger yveret, skærer det i skiver og griller det. So-yverne fryses ned lige efter, at soen er blevet slagtet, så mælken i yveret ikke bliver sur.
- Danmark eksporterer foruden store mængder af grisekød også mange griseører, grisehaler, grisetæer og grisehoveder til Kina. I Danmark har vi ikke tradition for at spise særlig meget af de dele af grisen, men for kineserne er det en stor delikatesse.

Så meget grisekød køber de lande, der køber mest (2021)

1		Kina	521.000 ton
2		Tyskland	413.000 ton
3		Polen	301.000 ton
4		England	152.000 ton
5		Italien	139.000 ton
6		Japan	95.000 ton

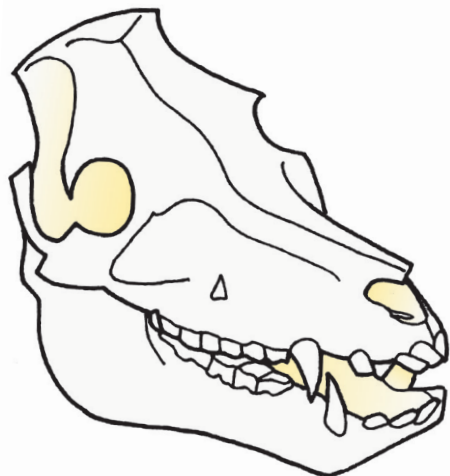

Fra mund til ende

Hver dag æder en drægtig so omkring 3,5 kg foder, og drikker 12-20 liter vand. I den anden ende kommer der 15 liter gylle ud.

I munden

Grisens tænder minder utrolig meget om menneskets. Ligesom os har grisen mejselformede fortænder og knudrede kindtænder. Hjørnetænderne er dog meget større og spidsere end vores. Grisen er ligesom os altædende. Den æder både kød og planter.

Kranium fra en voksen gris, med tydelige store hjørnetænder.

Madens vej

Når maden er tygget synker grisen den gennem spiserøret ned i maven. Maden fordøjes og energien fra maden bruger den blandt andet til at hjertet

pumper blodet rundt i kroppen, at luf-ten trækkes ned i lungerne, at hjernen fungerer og at nyrerne renser ud i kroppen. Maden bruges også til at vokse af,

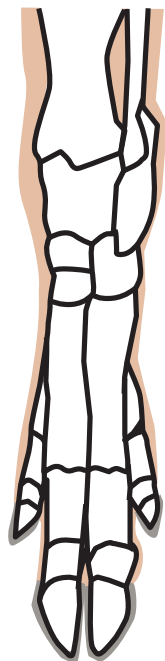
til at holde varmen, til at grisen kan bevæge sig rundt, og hos soen til at producere mælk til grisene.

Gylle

De rester, der er tilbage af maden, kommer ud af grisens tarme som afføring. En del tisses ud som urin. Urin og afføring kaldes tilsammen gylle. Hvor meget gylle der kommer ud af en gris afhænger af, hvor stor grisen er. En drægtig so producerer hver dag 15 liter gylle.

Grisen går på to tæer

Grisen er et parrettået hovdyr ligesom køer, geder og hjorte. De kaldes også klovdyr. Grisene går på 3. og 4. tå, som er de største tæer på grisens fod. Tå nummer 2 og 5 er mindre. Tå nr. 1 mangler næsten altid.

Grisen går på to store tæer med støtte fra to mindre tæer.

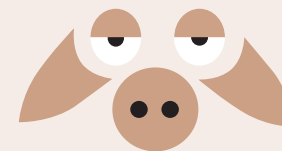
Den femte tå, der kan sammenlignes med vores storetå, mangler.

Tykke børster på hele kroppen

Grisen har hår over hele kroppen. Hårene på en gris kalder man børster. Børsterne dækker hele kroppen, men de sidder ikke lige så tæt som hårene på en ko eller en ged. Hvis grisen bliver bange eller vred, kan den rejse børsterne. Hvis man lader en gris gå udenfor om vinteren, så vokser der flere hår ud på kroppen, så grisen kan holde varmen.

Grisen har hår på hele kroppen, men man kan tydeligt se den lyse hud.

- Grise kan ikke tåle, hvis det bliver for varmt, fordi de ikke kan svede. På en varm sommerdag lægger grisene sig i mudderet for at køle kroppen ned. Hvis de går inde i en varm stald, så er landmanden nødt til at overbruse dem med vand.
- Grisens hår kan bruges til børster og pensler.
- Kender du andre parrettåede hovdyr udover grise, køer, geder og hjorte?

Grisen inden i

Grisen er et pattedyr. Den føder unger, der dier hos soen. Grisen ligner på mange punkter mennesket. Når du kigger på grisen indeni, lærer du også noget om dig selv.

Lever

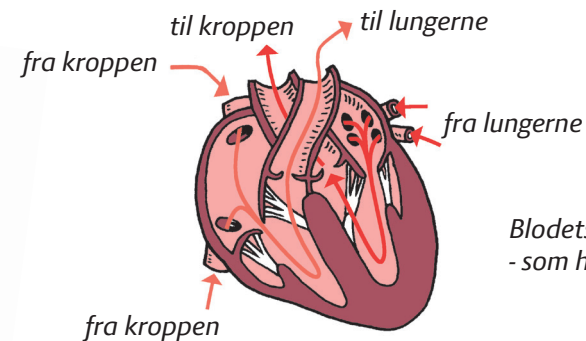
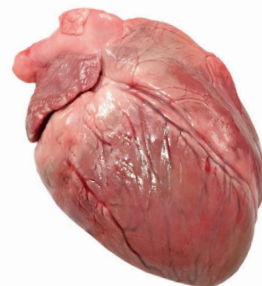
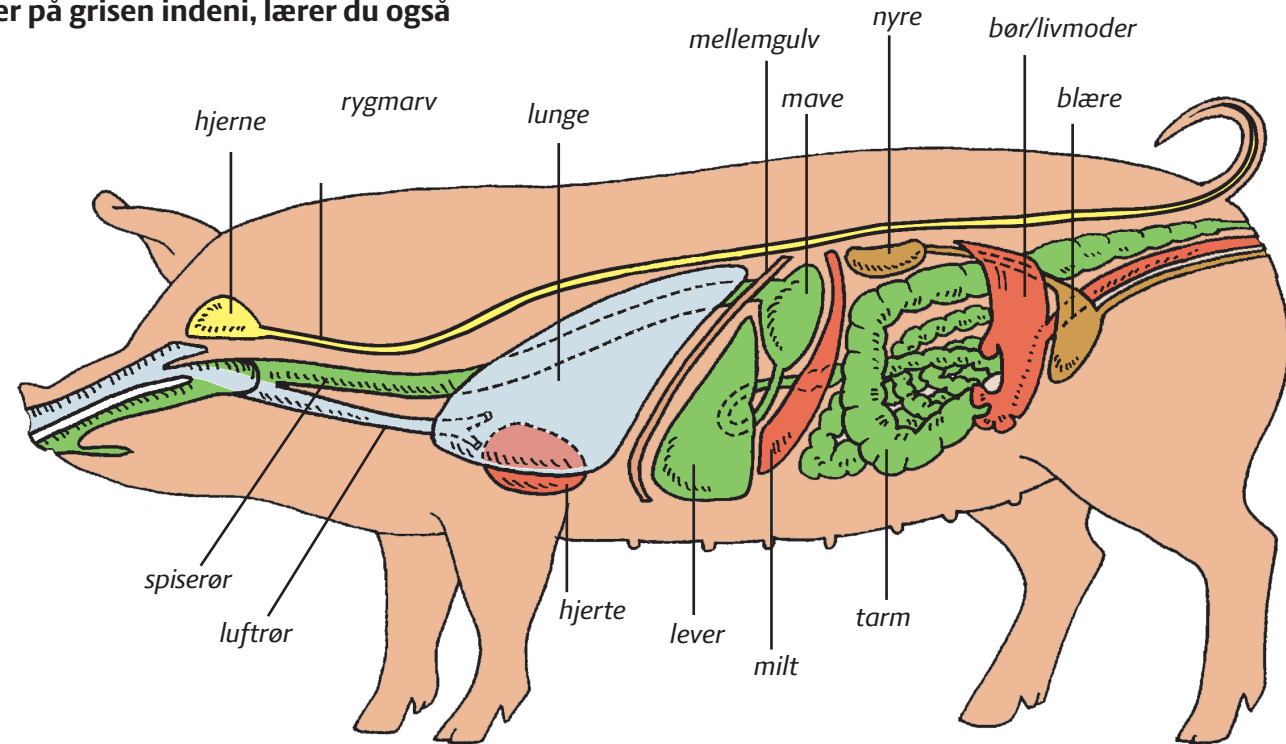
Leveren er stor og mørkerød. Den sidder i nærheden af grisens tarme. I leveren er der sener og blodårer. Leveren opsamler næringsstoffer og laver galde. Galden opsamles i en galdeblære, hvorfra det tømmes ud i tyndtarmen. Galden opløser fedtet, så det kan opsuges i tarmen og bruges af grisen som energi.

Nyrer

Ligesom andre pattedyr har grisen 2 nyrer. Nyrerne fjerner affaldsstoffer fra blodet. Affaldsstofferne løber fra nyrer til blæren. Når blæren er ved at være fyldt, så tisser grisen urinen ud.

Hjertet

Hjertet er en muskel, der søger for at blodet sendes rundt i kroppen. Med rytmiske bevægelser pumpes blodet til de 2 lunger, hvor blodet ilttes. Herefter sørger hjertet for at det iltede blod sendes til grisens hoved, til benene, til maven og de mange indvolde. Hjertet arbejder hele tiden, så kroppen får nyt, iltet blod.

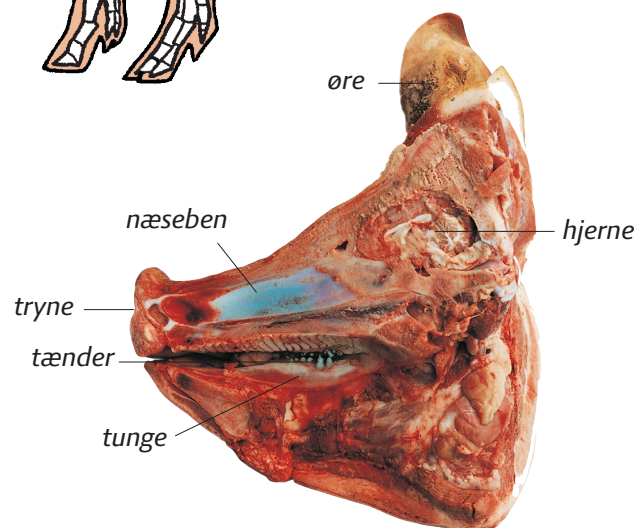
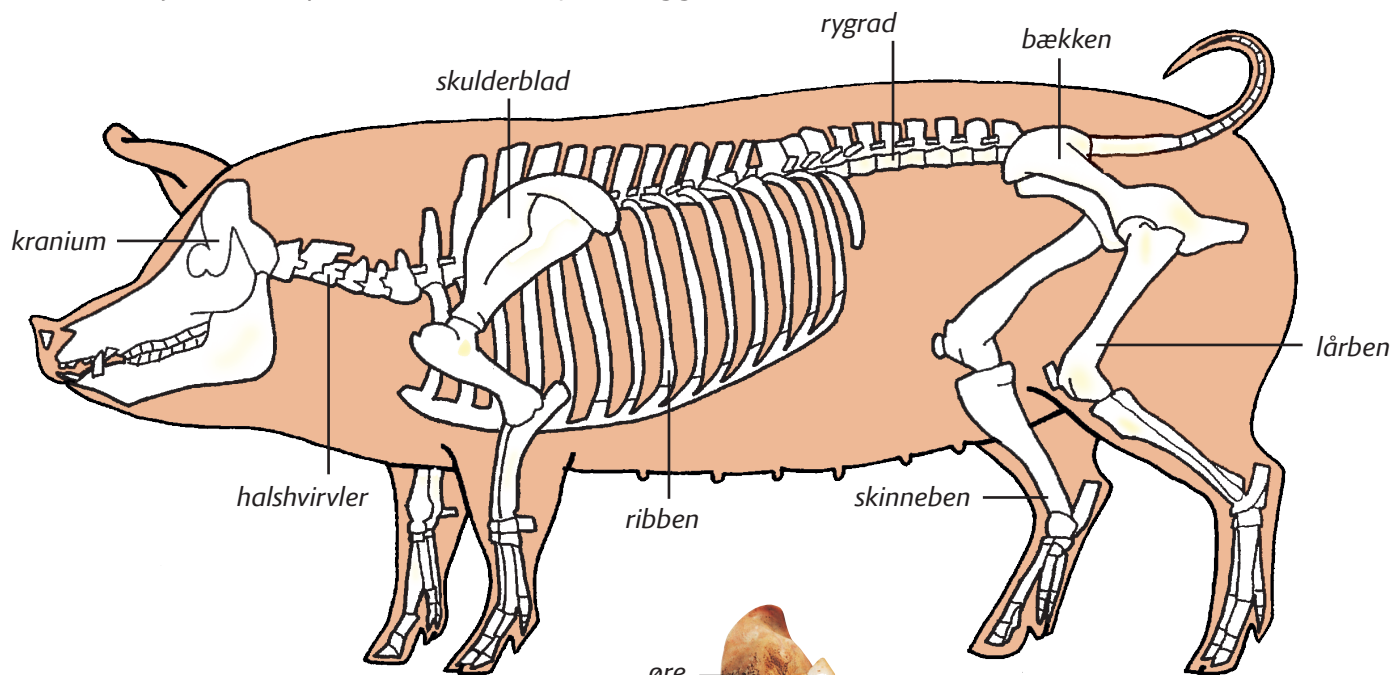

Blodets vej gennem hjertet - som hos et menneske

Ekstra ribben

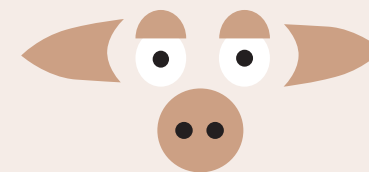
Normalt har en gris 15 par ribben. Dansk Landrace har 16 par. I en lang periode har landmændene valgt den længste gris fra et kuld og brugt dem i avlssamarbejdet. Det betyder at en

lang orne er blevet parret med en lang so. Derfor har Dansk Landrace efterhånden fået et ekstra sæt ribben. Det er en fordel, fordi der sidder mere bacon på en lang gris.

Et grisehoved

Man kan undersøge meget på et grisehoved. Prøv at få din lærer til at bestille et halvt grisehoved hos slagteren. Gå på opdagelse og find hjernen, tænderne, trynen og måske tungen.

- Kig i køledisken næste gang du er med på indkøb. Her kan du måske finde griselever og grisehjerter.
- Køb et hjerte med hjem og undersøg det, før du evt. spiser det!
- Mennesket har færre ribben end grisen. Vi har kun 12 par ribben.

Grise vil være sammen

Grisen er et flokdyr, og den vil helst være sammen med andre grise. I flokken er der rangorden, hvor nogle grise bestemmer mere end andre.

Rangorden

I flokken bestemmer nogle søer mere end andre. Der er en fast rangorden. Hver so har kæmpet sig til en særlig plads og har dermed en særlig rang. Søerne kender hinanden på lugten og udseendet, og de ved, hvem der er dominerende, og hvem der ikke er. Fungerer rangordenen godt, er der fred og ro i flokken. Det er oftest de ældste, stærkeste og tungeste søer, der har den højeste rang.

Søerne mødes

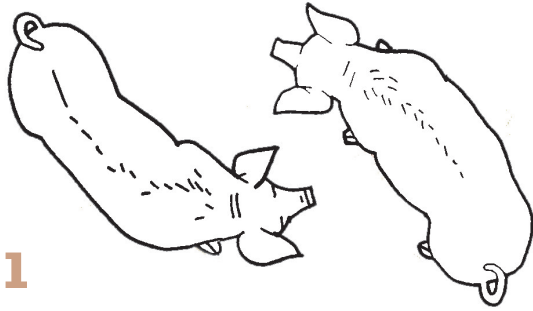
Når to søer mødes, stopper de op og kigger på hinanden. De går langsomt mod hinanden, rejser børster, grynter og snuser. Genkender de hinandens lugt, går de roligt videre. Men kommer en fremmed so ind i flokken, skal den finde sin plads i rangordenen. Det er de søer med den højeste rang, der tager kampen op med den fremmede so. Søerne slås for at finde ud af, hvem der er den stærkeste.

Flokken

Grise vil helst leve sammen med andre grise. I stalden holder landmanden søer med smågrise, slagtegrise og orner hver for sig. Grise, der lever udenfor, er opdelt på samme måde som grise i stalden, men lader man grisene passe sig selv, danner de flokke med søer og smågrise og ungdyr. Ornerne vil gå for sig selv og kun være sammen med flokken, når de skal parre søerne. Det minder om den måde, vildsvin lever på.

Når rangordenen er på plads, er der ro i flokken.

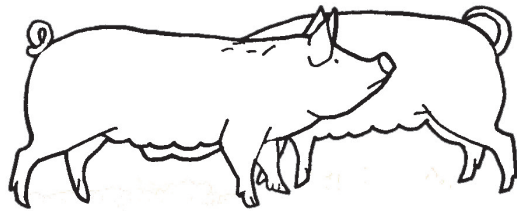
1

To søer, der ikke kender hinanden, mødes. De snuser til hinanden og går rundt om hinanden i cirkler.

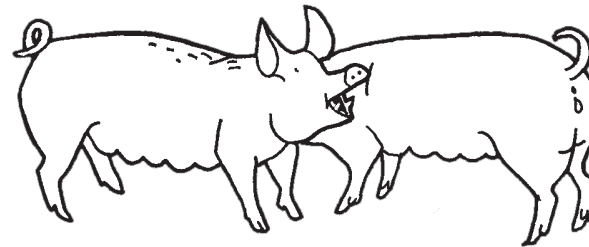
2

De udstøder dybe grynt og skraber med forbenene i jorden.

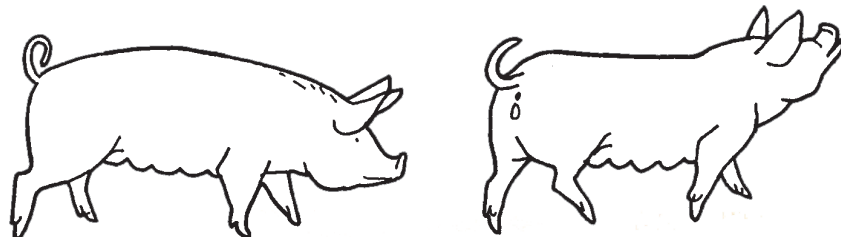
3

De stiller sig skulder ved skulder og presser sig hårdt mod hinanden samtidig med, at de går rundt i cirkler.

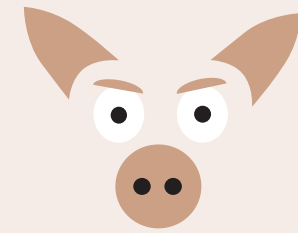
4

De forsøger at bide i hinandens ører, hals eller forben.

5

Til sidst giver den svageste op. Den trækker sig tilbage med åben mund og løftet hoved, mens den hviner højt.

- Mange andre dyr lever i flokke med en rangorden. Kender du nogle?
- Er der rangorden blandt mennesker, hvor nogle bestemmer mere end andre?
- Hvordan er det i din klasse?
- I din familie?

Et godt griseliv

Grise er nysgerrige og kloge. De er meget renlige og indretter et område som toilet. Og så kan de ikke lide, at det bliver for varmt. Derfor elsker de mudder.

Grise er renlige

I modsætning til sit ry er grisen et meget renligt dyr. Kan grisene være uden-dørs eller er der nok plads i stalden, så indretter de et område, som de bruger som toilet, og et andet område, hvor de sover. Soveområdet holdes så rent og tørt som muligt.

Er grisen blevet beskidt, renser og plejer den sin krop ved at gubbe sig op ad fx sten, træstammer eller staldens vægge. På den måde fjerner den tørret mudder eller andet skidt. Klør det på hovedet eller halsen kradser den sig med bagbenet. Den slikker sig aldrig ren med tungen, som en kat gør.

Smågrise skal lære at være renlige. De voksne viser dem områder til afføring og urin og områder til at sove i. Får smågrisene ikke lært det, lærer de det måske aldrig. Hvis for mange smågrise holdes sammen, blander de toilet og sovepladser.

Grise er altædende

Når grise går udenfor æder de alt, hvad de kan finde i og på jorden. De lever af planter, rødder, frø, blade, regnorme, larver, frøer og andre smådyr. De elsker at rode og grave i jorden med trynen.

Selv smågrisene elsker at rode rundt i mudderet.

De føler og lugter sig frem og graver gerne et dybt hul med trynen for at finde en lækker regnorm.

Grise hader, når det bliver for varmt

Grise er meget følsomme over for varme. De kan ikke svede, kun gispe og halse som en hund, når de skal af med varmen. Grise har ikke et tæt hårlag på kroppen og bliver solskoldede, hvis de er i solen. Grise elsker derfor at rulle sig i mudder eller bade for at køle kroppen ned. Mudderet beskytter også mod solens stråler. I staldene er der et spinkleranlæg, så grisene kan få et brusebad og blive kølet ned, når det er varmt. Grise er bedre til at klare kulde end meget varme. Hvis det bliver meget koldt, lægger grisene sig tæt sammen.

Døgnrytme

Når grise lever udenfor, er de aktive 6-7 timer om dagen. De bruger tid på at rode i jorden efter føde. De er mest aktive om morgenen og sent om eftermiddagen. Resten af tiden sover og hviler de sig. Når de lever i en stald, sover og hviler de 19-20 timer i døgnnet. Landmanden fodrer grisene 1-3 gange om dagen.

Grise vil gerne æde samtidigt. De er meget sociale.

- Grisene i stalden fodres med meget forskelligt: De får en blanding af korn (byg og hvede) sojaskrå, vitaminer og mineraler.
- Derudover kan der også iblandes havre, rapsskrå, fiskemel, majs, tørrede sukkerroer, mælkepulver samt forskellige olier fx palmeolie.
- Grise elsker foder, der smager sødt.
- Grise der lever sammen i flok æder mere end en gris, der går alene.

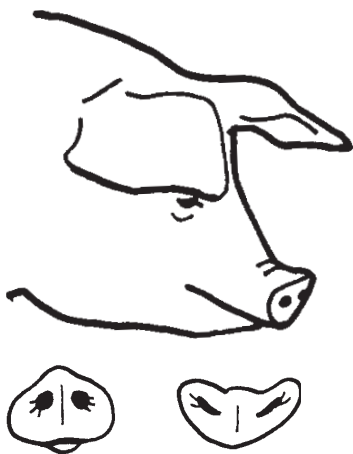
Solen skinner, og grisen tager sig et mudderbad for ikke at blive solskoldet.

Grisens sanser

Grisen bruger de samme sanser, som vi gør: hørelse, syn, lugt, smag og berøring. Når grise snakker med hinanden, hviner og grynter de og puffer til hinanden. De vigtigste sanser er lugtesansen og hørelsen.

Finder føde med lugtesansen

Når grisen lever udenfor og skal finde sin føde, roder den med trynen i jorden og lugter sig frem til planter, rødder, insekter, frø og blade, som den guffer i sig. Den bruger også sin lugtesans, når den skal genkende en anden gris, parre sig eller undersøge omgivelserne. Lugtesansen er meget vigtig for grisen, og dens lugtesans er langt bedre end vores. Grisens tryne er meget bevægelig og kan ændre facon. Næseborene kan åbne og lukke. Huden på trynen er tyk og har ingen hår.

Hvin og grynten

Grisen hører godt og bruger mange lyde. Den siger særlige lyde, når den hviler, truer, søger føde, dier, leger eller parrer sig. Hver lyd betyder noget bestemt og er et sprog, som de andre grise forstår og reagerer på. Grisen bruger utrolig mange lyde, når den snakker med andre grise.

Lyd er vigtig, når pattegrisene skal have mælk. Med langsomme grynt kaldes soen på dem. Grisene søger til patterne, og når de begynder at sutte, ændrer soen den langsomme grynten til hurtige grynt. Så løber mælken ned i patterne og strømmer i 15-20 sekunder ind i munden på grisene. Så har de fået nok, er blevet mætte og soen stopper sin grynten.

Skal grisen opfange lyde, der kommer langt væk fra, løfter den ørerne og drejer hovedet i lydets retning.

Grisen har store ører, som den kan bevæge.

Grisen lærer hurtigt at drikke af en nippel.

Nysgerrig og lærenem

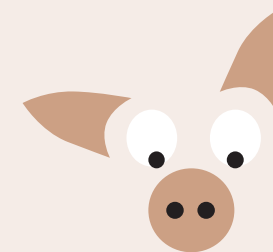
Grisen er nysgerrig og lærenem. Den piller og roder i alt, hvad den kommer i nærheden af, og sådan undersøger den sine omgivelser. Den lærer hurtigt nye ting og husker lige så godt som en hund.

Grise er nysgerrige og undersøgende.

Opdager grisen noget nyt, går den straks i gang med at udforske og undersøge. Den bider i tingen, lugter til den og skubber den omkring med trynen. I stalden træner landmanden grisen til at trykke på foderautomater, når den skal have noget at æde og drikke. Grisen er klogere end de andre husdyr som heste, køer og får.

Det er et lovkrav, at grisen har adgang til rodemateriale. Det kan fx være halm, træspåner, reb, automat med fx træpiller, lodrette træstammer mm., som den kan undersøge, og som stimulerer grisens naturlige adfærd.

- **Lån på biblioteket:**
"Han er her endnu, Emil fra Lønneberg" af Astrid Lindgren. Læs kapitlet tirsdag den 10. august, der handler om drengen Emil og hans gris, Grisebjokket.

- Kan en gris tænke?
- Diskuter med de andre i klassen.
- Kan man holde en gris som kæledyr?
- Passer de kunster Emil lærer sin gris, med det du har læst om grisens naturlige adfærd?
- I Frankrig træner man grise til at lugte sig frem til trøfler. Trøfler er svampe, som vokser i jorden, og som mange mennesker synes smager godt. Men trøflerne er svære at finde for mennesker.

Grisene parrer sig

Når grisene er 6-8 måneder gamle, bliver de kønsmodne. Så er de klar til at parre sig og til at få unger.

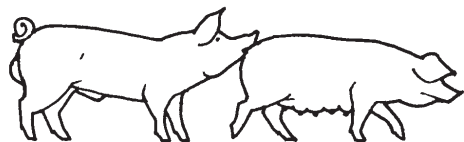
Soen kommer i brunst

Når soen er klar til at parre sig, bliver den nervøs og urolig. Den er kommet i brunst. Man siger, at den bliver "ornegal". Brunsten varer i ca. 72 timer. Går soen frit på marken, opsøger den en orne. Ornen kan lugte og mærke på soens adfærd, at den er i brunst og gerne vil parre sig.

Når soen og ornen mødes, snuser de til hinanden. Derefter skubber ornen soen i siden og bag på. Soen står helt stille, så ornen kan springe op og parre sig med den. Hvis soen ikke bliver drægtig, kommer den i brunst igen efter 3 uger.

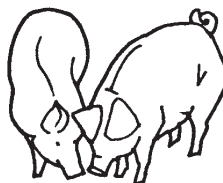

1

Når soen og ornen mødes, snuser de til hinanden.

3

Ornen skubber til soen i siden.

2

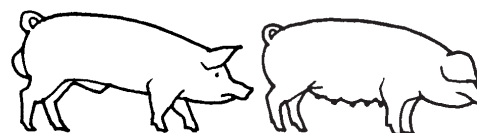
Ornen kan lugte på soen og mærke på dens adfærd, at den er i brunst.

4

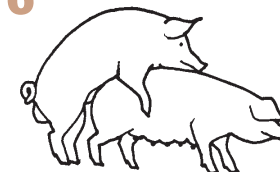
– og derefter bag på.

5

Soen står helt stille.

6

Ornen springer op og parrer sig med soen.

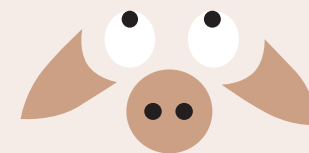

Soen samler grene til at bygge rede af.

Når soen bygger rede i en hytte

Nogle dage før soen skal fare, begynder den at bygge rede. Landmanden lægger frisk halm ind i soens hytte, og soen bygger en rede af halmen. Hvis soen har adgang til grene og kviste, slæber den også dem ind i hytten som redemateriale.

I nogle få stalde går søerne løse efter faring. Man arbejder på at opfinde en grisesti, hvor soen går løs og ikke kan komme til at lægge sig på pattegrisene.

- Når en so, der lever i en stald, kommer i brunst, bliver den som regel insemineret. Det betyder, at landmanden fører orrens sæd ind i soen med en plastikslange i stedet for, at soen parrer sig med ornen. Dette gælder også for mange af de økologiske grise.
- I stalden går ornerne ofte ved siden af søerne. Når søerne kan lugte en orne, kommer de i brunst.
- Søerne farer om natten. Det gælder mange husdyr.
- Ornegal er et andet ord for, at soen er i brunst.

Soen farer

Der er gået 3 måneder, 3 uger og 3 dage siden soen parrede sig med ornen eller blev insemineret. Soen har taget omkring 50 kg på og er klar til at fare.

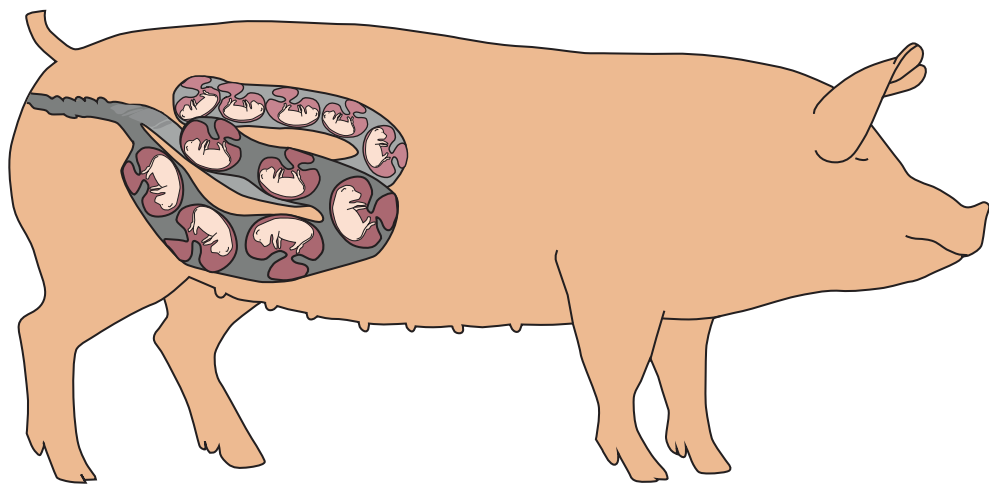
Pattegrisene kommer

Et tydeligt tegn på at soen snart skal fare, er dens adfærd. Soen bliver urolig, grynter og trækker vejret hurtigt. Når der kun er et par timer til, udstøder soen skiftevis bløde, gryntende lyde og skærende, hvinende lyde.

Soen ligger på siden og farer. Hvert 20. minut får den en gris. Der kommer

mellem 6 og 22 grise, og hele fødslen tager 5-6 timer. Når det er overstået, rejser soen sig op og tisser.

Soen slikker og renser ikke sine grise, når den har født dem. Er der fare på færde tæt på reden, advarer soen med høje, gøende lyde.

Børen er soens livmoder, som består af to lange "horn". Her ligger griseføstrene i 3 måneder, 3 uger og 3 dage.

Soen er klar til at fare.

Soen ligger på siden og farer. Den får en gris ca. hvert 20. minut.

Pattegrisene dier hos soen ca. 1 gang i timen. Pattegrisene har hver sin pat.

Legesyge unger

Pattegrisene leger det meste af dagen. De løber rundt, men sørger for ikke at komme for langt væk fra soen. De slås med hinanden og springer rundt. Når de skubber til hinanden med trynen, fortæller pattegrisene, at de gerne vil lege. Også voksne grise leger. De hopper og springer og bruger lang tid på at ryste og bide i halmen, skubbe den sammen i en bunke og splitte den ad igen.

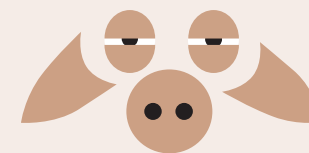
Pattegrisene leger med hinanden en stor del af dagen.

Kampen om pletterne

Pattegrisene kan gå få minutter efter de er født og finder hurtigt soens pletter. Råmælken, som er den første mælk, er livsvigtig for dem. Råmælken beskytter grisene mod sygdomme.

Soen har omkring 14 pletter, det vil sige 7 pletter i hver side. De forreste pletter giver mest mælk. Grisene slås om pletterne lige efter fødslen, men når de efter et par dage har fået deres egen pat, falder de til ro. De stærkeste og største grise tilkæmper sig ofte de bedste pletter.

Når grisene bliver født, vejer de omkring 1.200 gram. De mindste vejer kun 600 gram, og de største af dem kan veje 2.400 gram.

Så tit æder grisene

- **0-6 dage gamle**
Grisene dier 1 gang i timen hele døgnet.
- **7-10 dage gamle**
Grisene begynder så småt at æde fast føde. De lærer at æde det samme foder som deres mor.
- **4-5 uger gamle**
Landmanden flytter grisene til en stald for smågrise. De vænnes fra at die hos soen og drikker nu vand.

En gris er ikke bare en gris

Alle husdyr nedstammer fra vilde arter. Det gælder også grisen, som stammer fra vildsvinet. Selvom grisen ser meget anderledes ud end vildsvinet, har de mange træk til fælles.

De første tamgrise i Danmark

For 5-6.000 år siden kom den tamme gris til Danmark nok fra Sydeuropa. Dengang gik tamgrisene frit omkring. De fandt deres føde i skoven og parrede sig med vildsvinene. Dengang lignede tamgrisen og vildsvinet hinanden langt mere, end de gør i dag. For 500-1000 år siden spiste danskerne en del flæsk. På landet gik grisene stadig frit i skovene. I byen holdt man nu også grise. Her gik de rundt i gaderne og rodede i affald. Grisene voksede langsomt, fordi de ikke fik nok at spise. For 200 år siden begyndte landmændene at holde grise i stald, og der kom gang i griseproduktionen.

Grise med særlige egenskaber

Gennem tiden har man avlet på grisene for at få griseracer med særlige egenskaber. Måske skulle de være større, mere rolige, mere venlige eller kunne få flere unger. De griseracer, der er hos den danske landmand, er landrace, yorkshire og duroc. De har alle deres særlige egenskaber.

Slagtegrise er en blanding

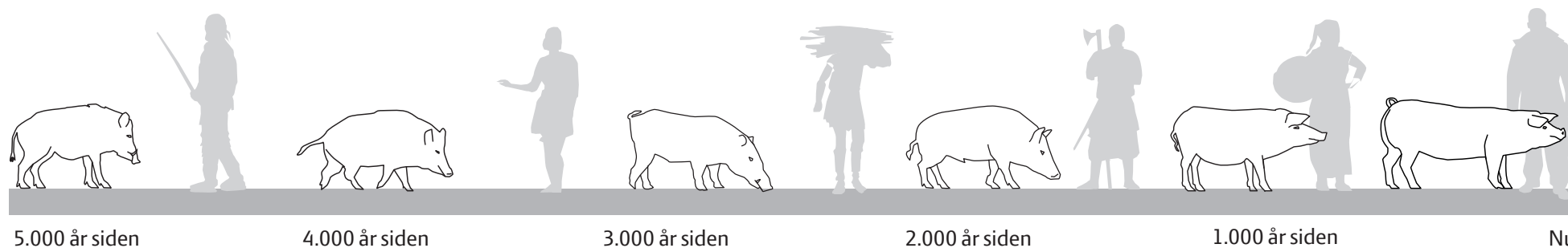
Landmanden krydser Landrace, Yorkshire og Duroc med hinanden for at få de gode egenskaber fra de tre forskellige racer. Landmanden lader fx en Landrace-so parre sig med en

Yorkshire-orne. Grisene bliver så en blanding af de 2 racer, fordi en so, der er en blanding af Landrace og Yorkshire, får flere grise pr. kuld, hvis den parres med en Duroc-orne. På den måde kan landmanden sikre sig, at soen får mange pattegrise.

Det vilde svin

Der lever ikke vildsvin længere i de danske skove. Siden bondestenalderen for ca. 5.000 år siden har det været populært i Danmark at jage vildsvin. Det sidste vildsvin blev skudt for ca. 200 år siden. Vildsvin lever stadig vildt i Europa, Nordafrika og Mellemøsten.

Det sker dog indimellem, at vildsvin fra Nordtyskland krydser grænsen til Danmark. Vildsvinene bliver skudt så hurtigt som muligt, fordi de danske myndigheder er bange for, at vildsvinene skal smitte den danske grisebestand med svinepest. Svinepest er en smitsom virus, som kun rammer grise – mennesker kan ikke blive smittet med svinepest. Den danske stat har opført et vildsvinehegn langs den dansk-tyske grænse for at gøre det svært for vildsvin at trænge ind i Danmark.

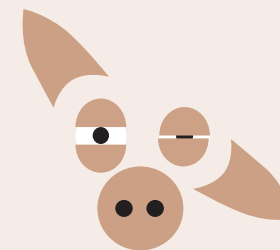
Landrace har lyserød hud med lyse børster. Kroppen er lang, ørerne store, og de hænger ned foran øjnene. Det er en stærk gris med gode ben og meget kød på kroppen. Landrace giver derfor mange kg kød, når den bliver slagtet.

Duroc er rødbrun med mørke børster. Kroppen er kort, og ørerne hænger ned foran øjnene. Soen får lidt færre pattegrise end Landrace og Yorkshire, men grisene vokser hurtigt. Kødet er en fin kvalitet. Duroc stammer oprindeligt fra USA og Canada.

Yorkshire har lyserød hud og lyse børster. Kroppen er lang, hovedet kort og ørerne står lige op. Yorkshire har meget kød på kroppen og vokser hurtigt. Soen får store kuld og passer godt på pattegrisene. Yorkshire kommer oprindeligt fra England.

- Kun tamgrisen har krølle på halen.
- Grisen er et parrettået hovdyr. Parrettåede hovdyr har et lige antal tæer. Til gruppen hører også flodheste, kameler, dværghjorte, moskushjorte, hjorte, giraffer, antiloper, geder, får, moskusokser, bøfler og kvæg.

Vildsvin er gråbrune og har lange, stive børster over hele kroppen. Ornen har en kam med lange hår foran på ryggen. Vildsvinet har længere ben, et større hoved og en kortere krop end tamgrisen. Ornen vejer 60-80 kg og har lange hjørnetænder, der rager ud af munden. Soen vejer 50-70 kg. Søerne med deres grise og unge vildsvin holder sammen i små flokke. Ornerne går alene. I januar måned kommer søerne i brunst og parrer sig med ornerne. Efter 4 måneder føder søerne pattegrisene, der har en gullig pels med brune striber. Vildsvin roder med trynen i jorden efter planter, rødder, regnorme, æg, larver, mus og ådsler.

Sunde grise

I Danmark har vi i mange år arbejdet med at forebygge, at grisene bliver syge.

Derfor er sygdomme som fx svinepest og mund- og klovesyge, der er farlige for grise, udryddet i Danmark.

Det er en af grundene til at Danmark kan sælge så meget grisekød i udlandet.

Når man producerer grise, skal landmanden opfylde bestemte krav til, hvordan staldene skal indrettes, hvor meget plads der skal være, og hvornår grisene fx flyttes fra soen. Det står i loven.

Lovkravene er dog mindstekrav, så den enkelte landmand vælger selv om grisene skal have endnu mere plads, eller om han vil lade dem komme udendørs.

Når du næste gang er på indkøb og kigger ned i køledisken, vil du opdage, at flere af pakkerne med grisekød er mærket med særlige mærker. Der er også grisekød uden mærker. Mærker betyder, at du kan læse, hvordan grisen er vokset op. Med mærkningen kan du vælge, hvilken type grisekød, du vil spise: Er det fra et konventionelt grise-landbrug, et økologisk, et frilandsbrug eller fra et af de mange mindre grisehold som også findes i Danmark.

Sammenlign de forskellige måder at holde grise på

Hvor meget plads skal en slagtegris på ca. 100 kg mindst have, når den er på stald?

Hvordan skal søer opstaldes?

Må søerne opstaldes i bokse?

Hvor bliver grisene født?

Skal grisene have adgang til det fri?

Må gulvet hos slagtegrise være spaltegulv?

Konventionelle grise

Minimum 0,65 m².

Søerne går sammen i grupper i drægtighedsperioden og flyttes til deres egen faresti i farestalden, når de skal fare.

Ja, de må opstaldes i bokse i farestalden. Boksen bevirker, at soen ikke kan vende sig rundt.

I farestier i stalden. Grisene kan bevæge sig mellem soens boks og deres eget område.

Nej, ingen krav.

Ja, 2/3 af gulvet må være med spaltes.

Økologiske grise

1,3 m² + 1 m² udeareal.

Søerne går i grupper udenfor, indtil de skal fare. Når soen skal fare, får den sin egen farehytte på en mark.

Nej.

Fødes i hytter på marken, hvor soen har lavet en rede af halm.

Ja. Søerne skal have permanent adgang til fx mark og skov. Slagtegrises udeareal er typisk løbegårde i forbindelse med stalden.

Ja, men kun i højst halvdelen af gulvarealet indendørs. Spaltegulv er forbudt i liggearealer.

Frilandsgrise

Minimum 1,2 m².

Søerne går i grupper på friland eller med adgang til udearealer. Når soen skal fare, foregår det i soens egen farehytte på en mark.

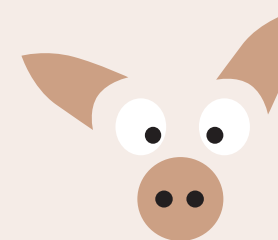
Nej.

Fødes i hytter på marken, hvor soen har lavet en rede af halm.

Ja. Søerne går på græs eller har adgang til løbegård. Slagtegrises udeareal er typisk løbegårde i forbindelse med stalden.

Ja, men kun i højst halvdelen af gulvarealet indendørs. Spaltegulv er forbudt i liggearealer.

Andre måder at holde grise på

- Skovgrise: Fødes som frilandsgrise. Når grisene er ca. 10-12 uger gamle, får de adgang til arealer med skov og lever der, indtil de skal slagtes.
- Poppelgrise: En poppelgris går altid sammen med soen de første 10 uger på mark. Smågrisene vokser op og dier hos soen 3 uger længere end økologikravet.

	Konventionelle grise	Økologiske grise 	Frilandsgrise
Hvor længe skal pattegrisene være hos soen?	28 dage fra faring - dog min. 21 dage, hvis særlige forhold overholdes.	Pattegrise fravænnens efter 49 dage - dog 40 dage, hvis særlige forhold overholdes.	Pattegrise fravænnens efter 35 dage - dog 30 dage, hvis særlige forhold overholdes.
Hvilke krav er der til transporten af grisene til slagteriet?	Transporttiden må max. være 8 timer.	Transporttiden må max. være 8 timer.	Transporttiden må max. være 8 timer.
Må grisene blive slagtet i udlandet?	Ja.	Økogrise, der er <i>Anbefalet af Dyrenes Beskyttelse</i> (95% af økogrisene i DK), skal slagtes i Danmark.	Nej. Alle grise skal slagtes i Danmark.
Skal grisene have grovfoder?	Nej, det er ikke et krav.	Ja, hver dag fx frisk græs eller rodfrugter.	Ja.
Foder?	Ingen krav.	Kun økologisk foder.	Ingen krav.
Skal grisene have strøelse og andet materiale, de kan beskæftige sig med?	Alle grise skal have permanent adgang til rode- og beskæftigelsesmateriale.	Ja, der skal være rigeligt med tør strøelse, som grisene kan rode i.	Ja, der skal være rigeligt med tør strøelse, som grisene kan rode i.
Må grisene medicineres?	Kun hvis dyrlægen har stillet en diagnose, og kun efter dyrlægens anvisning.	Kun hvis dyrlægen har stillet en diagnose. Hvis en økologisk slagtegris skal have medicin mere end en gang, må den ikke slagtes som økologisk.	Kun hvis dyrlægen har stillet en diagnose, og kun efter dyrlægens anvisning.

Grise producerer gylle

**Grisenes afføring og urin kaldes gylle, når det blandes.
Hvor meget gylle en gris laver afhænger af, hvor meget den æder.**

En slagtegris lever i ca. 6 måneder, før den slagtes. I den periode, når grisen at æde omkring 300 kg foder og drikke omkring 800 l vand. På de 6 måneder kommer der 500 kg ud igen som urin og afføring. Landmanden opsam-

ler grisenes urin og afføring i store overdækkede gylletanke. I Danmark er der strenge krav til, hvad der skal gøres med gyllen. Landmanden har ansvaret for, at gyllen bruges på den bedst mulige måde.

Gyllen spredes på markerne

Meget af gyllen spredes direkte på markerne som gødning. Gyllen indeholder næringsstoffer, der er vigtige for de planter, der vokser på marken. Hvis der kommer for meget gylle på mar-

ken, kan planterne ikke nå at optage næringsstofferne. Gyllen siver så ned i jorden og kan forurene grundvandet, søer og åer. For at kunne udnytte gyllen bedst muligt, er det nødvendigt, at landmanden planlægger forbruget og

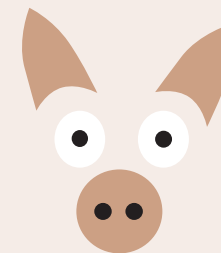
bringer det ud på marken på den rigtige tid og måde. Gyllebeholderen skal være så stor, at den passer til antallet af grise på gården. Der er faste regler for, hvor stor tanken skal være i forhold til det antal dyr, som landmanden har på sin gård.

Gylle bliver til biogas

Gyllen kan også bruges til at lave biogas af i et biogasanlæg. I biogasanlægget blandes gyllen med madaffald, og så kan der produceres el og varme eller brændstof til biler og busser. For når man sender madaffald og gylle gennem et biogasanlæg, får vi grøn biogas, som kan opvarme vores huse og holde lastbiler og busser kørende på grønt brændstof.

Fra store gyllevogne spredes gyllen på markerne, så planterne får næring til at kunne vokse.

- I dag kører mange bybusser og skraldebiler i de store danske byer på den miljøvenlige biogas. Men andre lande rundt om Danmark er allerede langt foran. I Skåne i Sverige kører alle busser og skraldebiler på biogas.
- I Danmark arbejder man på, at mere og mere gylle afleveres til biogasanlæggene. Grisenes urin og afføring er dermed med til at lave grøn energi. Det er sjovt at tænke på, at det måske er grisenes gylle, der betyder at vi kan oplade vores mobiltelefon.

Biogasanlæg. Store tankvogne kører gyllen fra griselandbruget til anlægget, hvor de omdanner gyllen til brændstof.

Svar på nogle af spørgsmålene på side 6-7

Hvad skal I have på ved besøg

Praktisk tøj og fodtøj. I skal sikkert både være ude og inde i løbet af gårdbesøget.

Hygiejne

I skal vaske hænder med sæbe og vand, og spritte af inden I går ind i stalden og vaske dem og spritte af igen, når I kommer ud. I må ikke spise frokost i grisestalden.

Fodring af grisene

I må ikke fodre grisene med jeres mad. Det er forbudt. Men det kan være, at I er i stalden, når grisene får tildelt foder af landmanden. Grisene larmer en del, når de bliver fodret.

Lugte

Griser lugter af grise, og I kommer helt sikkert til at lugte af gris. I kan jo bare gå i bad, når I kommer hjem.

Slagtning af grise

I kommer ikke til at se en slagtning. Det foregår på et slagteri.

Regler for besøg hos grise

For at undgå at smitte dyrene med menneskebakterier, må I ikke røre ved grisene.

I skal have været i Danmark 48 timer forud for besøg, og I må ikke have haft kontakt med andre grise indtil 24 timer før besøget.

Der gælder forskellige besøgsregler for forskellige dyrehold. Landmanden understyrer jer med overtræksfutter og dragter, hvis det er nødvendigt i forhold til hygiejnereglerne.

Følg i øvrigt landmandens vejledning.

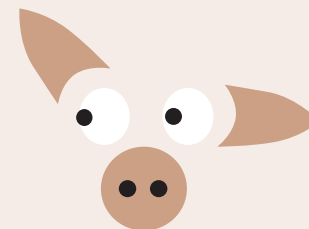
Læs mere om forholdsregler og praktiske forhold i forbindelse med gårdbesøg på skole.lf.dk

Griseordbog

Avlssø	So der bruges til at føde grise, der senere ender som slagtegrise.	Inseminere	Kunstig sædovertføring. Sæd fra ornen indføres i soen med et kateter/ plastrør.
Biogas	Brændstof produceret af gylle og madaffald.	Kuld	Pattegrise født samtidig af samme so.
Brunst	Grisene er villige til at blive parret.	Kønsmoden	Grisen er blevet voksen og klar til at få unger.
Bør	Soens livmoder. Der hvor griseføstrene ligger.	Løbe	At blive parret.
Drægtig	Gravid.	Løbestald	Sted hvor soen bliver parret af ornen eller insemineret.
Dybstrøelse	Gulvet i grisestalden er dækket med halm.	Løsdrift	Grisene går sammen i store flokke.
Fare	Føde.	Orne	Hangris.
Farestald	Stald eller område, hvor soen er alene, mens hun farer.	Pattegrise	Nyfødt gris, der pletter hos soen.
Faring	Fødsel.	Race	En underart, fx Landrace eller Duroc.
Galt	Kastreret hangris.	Rangorden	Når nogle grise bestemmer mere end andre i en flok.
Gylle	Urin og afføring fra grise.		
Gylt	Hungris der er drægtig for første gang.		

Slagtegrise	Grise der lever sammen i grupper fra de vejer 35 til ca. 110 kg. Herefter slagtes de. Så er de 5-6 måneder gamle.
Smågrise	Grise fra 5-12 uger.
So	Hungris der har faret.
Sopolt	Ung hungris, der ikke er blevet løbet.
Spaltegulv	Gulv med spalter, hvor grisenes urin og afføring løber ned gennem spalterne.

Griseliv og grisekød

En arbejdsbog om grisens oprindelse, liv og adfærd

Dorte Andersen og Ulla Didriksen

© Skoletjenesten, Landbrug & Fødevarer 2022

Layout

Michael Petersen, MPdesign

Illustrationer

Lene Mørch Pedersen og Michael Petersen

Foto

David Rosted: S. 10, 33, 35, 37, 42

Rasmus Bendix: S. 13, 14, 38, 42, 46

Niels Aage Skovbo: S. 4, 5, 6, 7, 12, 27

Marianne Hestbjerg: S. 37

Farmen: S. 39

Lille Vildmosecentret: S. 41

Danish Crown: S. 16, 17, 18, 24

Seges Innovation: S. 30, 38

Colorbox S. 6, 21, 28,

Landbrug & Fødevarer – voresmad.dk: S. 21, 22, 23

Landbrug & Fødevarer: S. 1, 2, 3, 11, 15, 26, 30, 32, 33, 34,
35, 36, 39, 42, 43, 44, 45, 47

Trykkeri: PE Offset, Varde

6. UDGAVE 1. OPLAG

Oprindelig udgivelse 2000

Revideret i 2003, 2010, 2011 og 2015

Udgivet af Landbrug & Fødevarer med økonomisk støtte fra Svineafgiftsfonden og Norma og Frode Jacobsens Fond. Desuden bidrag fra Danish Crown og Tican.

ISBN 978-87-87323-08-6

